

Filó Vera: Rob és Top pont még nevet egyet

Radnóti Zsuzsa írja Filó Vera „látható” hangjátékáról a Színház 2000. októberi számában: „*Az írás inkább követi az amerikai filmekben, kultuszfilmekben felnőtt nemzedék motiváció nélküli, a véletlennek – szinte a végzetet helyettesítő – fontos szerepet szánó, a víziót és valóságot összekeverő, epizodikus történetelmondás szokásait, mint bármiféle hagyományos szabályrendszert.* „ A neves dramaturg színháztörténeti ívben helyezi el Filó Vera darabját és többször visszatér a szövegelemzés egyik sarkalatos megállapításához a dekonstruáltságához.

Ambivalens olvasói viszonyomat talán pont ez a dekonstruáltság határozta meg leginkább. A két ember jelleme, sorsa, helyzete számomra izgalmas devianciáival vont bele egy érzelmi-intellektuális állapotba, azonban úgy éreztem, hogy közben egy keresztretjvényt is meg kell fejtenem. Tehát, mint olvasó, feladatok elé vagyok állítva: hősök motivációinak, sokszor abszurd képekben kifejeződő belső állapotainak megértése, kontra a drámai ”hol járunk most?” megfejtése a dialógusokba elrejtett kis információs táblácskákról. Bennem az egyik feladat kioltja a másikat. Pl.: Ha még mindig nagyon erősen arra kell koncentrálnom, hogy rájöjjenek **hol** van Rob és Top, elmulaszthatok észre venni fontos mondatokat arról, hogy **kik** ők valójában. Persze azt, hogy „valójában”, jelen esetben egészen másképp kell értelmezni.

Az extrém írásszerkezet – töredezettség, erős asszociativitás stb. – extrém helyzeteket mutat be. A „*kissé vészjóslóan játékos szövegthalmazban*” (R. Zs.) szinte minden elem a kezdettől fogva abnormális, azaz a normától a megszokottól, a hétköznapiól eltérő. Tehát nem a dráma során válik mássá, alakul át, zökken ki! Rögtön minden zaklatott, diszharmonikus. Fogság, kiszolgáltatottság, a ’Nagy Testvér figyel’- allúzió , homoszexualitás, fecsegés félelemből, egyfajta munka- ill. monomámia, drogozás, horrorisztikus vendetta-történetek, túlérzékenység, obszcenitás és blaszfémia (a szar mint szárnyas bomba,, és *Dugtál már templomban?* ”), látomásosság, flashback, valóság – virtualitás libikókája ...

Bár dráma-olvasónaplóba ilyent nem írunk, de én megmondom az egy őszintét: nekem sok volt. Az ábrázoltak aberráltságából is, és az ábrázoltság aberráltságából, puzzle-mesterkéeltségéből is. Cserháti Zsuzsa még azt énekelte: „ Kicsi gyere velem rózsát szedni...” Filó Vera hova hívja kicsi olvasóját ? „ *Többek között erre sincs válasz, de volt már így* „ - írja a szerző egyik döltbetűs mondatában. Lehet, hogy akkora szabadságot zúdított rám, hogy

azzal nem tudok mit kezdeni... Hogy nyitott minden, sok irányban , s én nem tudok élni e nyitottsággal...

„Rob és Top pont még nevet egyet” így a cím. A pont időhatározószó (éppen, még utoljára stb.), vagy mondatvégi írásjel kiírása táviratszerűen? Top - néha őrvongva – tiltakozik a pont említése ellen. A pont a kijelentő mondatot, egy közlést lezáró(!) írásjel. Filó nem akar semmit lezárni, mintha kaotikussá akarná tenni a dráma, a hangjáték világát a nyitva hagyott mondatokkal, a többféle értelmezésre lehetőséget adó közlésekkel.

Forma- vagy normabontó az is, ahogy a dialógusokon kívüli dőlt betűs szerzői szövegek önálló életre kelnek, s lesznek líraira hangolt alkotáslélektani önvallomások, szürrealista költemények, vagy ironikus önreflexiók.

Befogadói nézőpontból – szerintem, számomra – túlterhelt darabról van szó. Minimum két olyan világ, tudati sík igényli az olvasó empátiáját, amelyek közül eggyel is elég elbíbelődni azonosulás, átélés közben, akár van tapasztalati háttér, akár nincs. A homoszexualitás és a kábítószerelés. Előítéletek, tabuk, túlfűtöttség, sérülékenység, hitek és tévhitek. Ráadásul egyik deviancia megjelenítése kapcsán sem éreztem azt, hogy most nekem el van mondva valami mély megérteni való, inkább úgy éreztem, hogy a darab egzaltált, különös atmoszférája kap jó erős óriásplakát-színeket, hadd hökkentsen meg még erősebben.

Túl sok – szerintem, számomra – a reminiscenciák, az áthallások, allúziók száma is. Talán erre utal R. Zs. az „*eklektikus kulisszák*” kifejezéssel elemzésében. Juvenális aforizma, hosszú játék a hal szimbólummal, „ Ez a valóság, seggfejek!” Mátrixot idéző képaláírás, „ Én nem teszek semmit, csak annyit, amennyit vagyok” Sartre-i mondat Robtól, az egész drámai alaphelyzet Mrozeket (Sztriptíz, Mulatság) idéző volta, a „ Lehet, hogy mindent beszopunk?” mondat emblematikus Európa Kiadó-számot előhívó ingere. „ Bevettünk minden dumát / Viseljük a dögcédulát” ... és a többi... és a többi ... amit nem is vagyok/voltam képes észrevenni.

Voltam már narkotikus állapotban, többször beszélgettem már melegekkel, szorongok, félem a vad világ félnivalóit, vannak látomásaim, tudom milyen a suicid hajlam, „ tudom, mi a tejben a légy” - mégsem kerültem bele ebbe a hangjátékba, vagy a hangjáték belém.

„ *Többek között erre sincs válasz, de volt már így...* „

Spiró György: Prah

Spiró György drámáját – a szerző meghatározása szerint: komédiáját – a Színház melléklete 2006 októberében közölte. Éppen egy másik nagy (tragi)komédia volt készülóban. A saját hübriszében lubickoló elnök készült az őszi élveboncolásra, hogy létrehozza az aktuálpolitika egy máig kibogozhatatlannak tűnő gubancát.

A Prah lineáris szerkezetének kigubancolása nem tűnik nehéz feladatnak. Titka, ereje nem is ebben van. Egy házaspár férfitagja titkon lottózik. Kiderül, hogy nyert hatszázmillió forintot. A nyertes szelvényt ide-oda vándoroltatja a frissen keletkezett paranoia, míg végül egy Prah feliratú, Jugoszláviából származó kakaós vagy kávé dobozban végre megnyugvást lel. Nem úgy a gazdái. Addig-addig vegzálják egymást és önmagukat, míg végül elégetik a nyertes szelvényt. Eddig a sztori. A szűken vett cselekmény. Mi teszi egyfelvonásos terjedelművé?

Annak a paradox folyamatnak a lassú, finom gondolatritmusokra épülő kibontása, amely biztosan lejátszódott már mindenkiben, aki valaha is adott fel helyesen kitöltött lottószelvényt, főleg olyankor, amikor az aktuális nyeremény olyan szám, amelynek pusztán a hibátlan azonnali leírásával meggyűlik az ember baja, nemhogy az elköltésével.

Nem tudom, mi lehetett a levegőben (a fent leírt politikai operetten túl) 2006-ban, lehet, hogy a csak egyidőben vett a két kortárs óriás lottószelvényt, de Parti Nagy Lajos ugyanezzel az ötlettel játszik el, kísértetiesen hasonló, szinte ugyanolyan csattanóra építő dramaturgiával, lélekábrázolással A fagyott kutya lába (Magvető, 2006.) kötetének a Szerencse csapása című írásában. Azzal a különbséggel, hogy Parti Nagy főhőse nem vesz szelvényt, inkább számba veszi az összes eshetőséget, hogy miért is nem akar részt venni ebben a „szerencse-tragédiában” „Akire az eheti főnyereményt ráérte a sors, annak annyi, az kezdhet gyűjteni a temetésére. Annak merő epeömlés lesz a boldogsága és szakadatlan pokol.”

„Szerencse-tragédia”. Parti nagy leleménye, oximoronja szinte meghatározza a Spiró-komédia alaphangulatát. Egy szocreál enteriőrben, leamortizált, természetes környezetben ismerjük meg a darab két – mindössze két – szereplőjét. Rövid expozíció, némi késleltetés után tudomást szerzünk a dialógusok energiáját szolgáltató alaphírről, a férfi titokban megnyert főnyereményéről. A kirobbanó öröm, a szikeéles metszéssel, azonnal elkezdett új élet helyett egy dermesztően tragikomikus replikasorozatot, egy mentálhigiénés bohózatot kapunk. Fő elemei: a késleltetés, a fellángolás-visszazuhanás mesterien komponált gondolatritmusai, a paranoiává terebélyesedő feltételezés-rendszer, a vádaskodás pengeváltásai és az, hogy a személyes sebek vakargatása közben a sorok között – vagy épp expressis verbis – megjelenik a

Spiró szemléletére, írásművészetére oly jellemző, gyakran morbid vagy épp szarkasztikus, szatirikus társadalombírálat. Például, amikor a gyerekeik – és nemzedékük – fölött mond ítéletet a házaspár:

NŐ Eddig is kitöröltük a seggüket, és még most ez is ... Eddig is csak a pénz érdekelte őket, most meg aztán végképp ... Ilyen cucc, olyan kütyü ... Húszcentis sarok ... Működöm ... Márkás póló ... Edzőcipő ... Ha nem kapták meg, hisztiztek... Most aztán nem lesz megállás ... Tanulni meg nem tanulnak ... Ülnek a könyv fölött, ha nagyon kiabálok, de csak bámulnak kifelé ... Lógnak, lófrálnak, nem csinálnak semmit ...

FÉRFI Úgyse lesz belőlük semmi. Még ha valami főiskolára bekerülnének is, akkor is, akkor se. Ők is tudják. Fölöslegesek – mi is azok vagyunk – az egész ország fölösleges.

Ha középiskolás színjátszóknak kínálnám meg ezt a játéklehetőséget, ezzel a provokatív nemzedéki kritikával, ezzel a kiterjesztett negatív ars poeticával biztosan kezdenék valamit az asztali-értelmező próbák során. Hogy, mondjuk, legyen-e belőle alapüzenet, vagy, mondjuk, applikáljunk-e bele ellenjátékot. Mert több fókusza is lehet(ne) egy rendezői elképzelésnek.

Megdöbbentő dialógusok leplezik le például azt, hogy ez a két középkorú nem tudja levetkőzni az évtizedek során a bőre alá befészkelődött kisemberséget, proli sértettséget, mártíromságot. Egy mozdulattal milliomosok lettek, és egy múltnak szóló egyértelmű „Delete” helyett vádaskodnak, egymás fejére olvassák egzisztenciális frusztráltságukat, piti kis bukásaikat. Szinte kéjjel folytatott élveboncolásuk során bejárják posztkommunista múltjuk stációit és az embernek olyan érzése van, mintha egyáltalán nem akarnák a múltat végképp eltörölni, mintha identitásuktól fosztanák meg magukat, ha elfeledve mindent, új életet kezdenének. Ahhoz pedig záporoznak a groteszk ötletek, a magánhelikoptertől kezdve a szennyvízszállítóknak szánt száz tonna ragasztóról.

„Miért nem örülsz? Micsoda dolog, hogy nem bírsz örülni?” – csattan fel a Férfi a Nő sokadik sopánkodása után. Pedig igazán ő sem tud. Az irracionális nyeremény sokkja nem a szárnyaló örömet, hanem a beteges marcangolást, az egymásra licitáló paranoiát szakította föl bennük. Nem tudnak mit kezdeni a sokak által vágyott helyzettel. „Későn jött ez nekünk ...A gyerekeknek meg túl korán” – mondja a Nő. Spiró az ő szájába adja a már említett gondolatritmus legfőbb szabályozó elemét, a vissza-visszatérő kekk kérdést: „Minek?” A legfontosabb kontextusában is idézve: „Nem tudod kicserélni, ami volt. Nyomorúság, az volt. Azt nem lehet kicserélni utólag. Akkor meg minek? „

Így hát Spiró ezzel a komédiával – áttételesen – akár arra is taníthat, hogy éljünk értékes, minőségi jelenidőt, nem várva hasztalanul a soha el nem érkező Boldogságra, vagy valamilyen „szerencse-tragédiára”.

Egressy Zoltán: Portugál

Mottó 1.:

„ Mindenkinek a maga keresztje.”

Mottó 2.:

„ Nem az a dolgunk, hogy
kitaláljunk magunknak egy sorsot,
hanem az, hogy megtaláljuk a
sajátunkat, s azt teljességgel és
töretlenül éljük végig. Minden más
csak megfutamodás, visszame-
nekülés a tömeg eszményeihez,
alkalmazkodás, és rettegés a saját
lelkünkötől. „

/ Hermann Hesse: Demian /

Mottó 3.:

„ Nem jött az a kurva Fradi. ...
... Irgácsra nem. Az biztos. „

/ Egressy Z.: Portugál /

A Színház kortárs-dráma mellékletében a szerző neve és a darab címe után nincs írva semmilyen műfaji (ön)meghatározás, mint pl. Kárpáti Péter ún. „klezmerdarabjánál”. „ A **történet** napjainkban, egy Irgács fantázianeveű magyar faluban játszódik. „ E történetet én legszívesebben – magamban – egzisztencialista tragikomédiának nevezném. Ha lehet egy drámaelemzésben érzésekről, hangulatokról – és nem (csak) gondolatokról – írni, azt írnám, hogy a darab olvasása közben végig olyan érzésem volt, mintha Csehov, Hermann Hesse és

Bereményi Géza összekacsintottak volna: írjunk együtt darabot, egyéni ízekből összeálló közös recept alapján. Legyen benne tétlenség avagy tétnélküliség, várótermi – restis mozdulatlanság, elvágódás, sorskeresés, züllöttség, marginalitás, álmodozás és köldöknézés, gyilkos ösztön, barbár birtoklási vágy, csodavárás, elhagyott asszony, büntudat okozta angina pectoris, óceán szülte lírai miszticizmus, fröccs és kilátástalanság, lecsúszottságot édes-keserűvé tevő nosztalgia.

Olyan toposzokat mozgat Egressy drámája (helyszínek, jellegzetes karakterek), amelyekből képet – szocio-tablót – kaphatunk (pl. Háy János vagy Spiró György drámáihoz hasonlóan) egy markáns, mai magyar életérzésről, amely azonban magában hordja azt az Örök Emberit, amiért drámát, regényt vagy akár dalokat írni érdemes és szükséges.

Ebben a történetben, az irgácsi létezésben – számomra – a legkiáltóbb az elvesztettség, az elveszettség, a **hiány**. „*Se papunk, se rendőrünk*” – mondja Retek az elején. A polgármester heti öt literrel korrumpálható, Csipesznek Pesten volt (!) állása, mégis visszajött, a Pap focistának készült, most nem (!) jó neki, hogy pap, Retek rendőr volt (!), most hamis igazolvánnyal büntetget, Masni 25 éves lány, fél(ő), hogy így marad. Az Asszony, Csipesz felesége beszámíthatatlan alkoholista, de feltételezhetően józanul is kellemetlenül primitív. Sátán egy magatehetetlen véglény már-már elborzasztó passzivitásával statisztálja végig saját és gyermeke sorsát – nem is ő, hanem Retek semlegesíti a gyerekverő Bittnert a végén. A Kocsmáros férjhez adná már Masnit, s – jobb híján , megszokásból „*Így ment el az élet. Csinálni kell.*” - marad a kocsmájánál, a mindennapi nyitva tartásnál, a gulyásnál és a pörköltnél.

Csehovi tabló ez a 300 lelkes Irgácsról. A váltásról , változásról csak álmodozó („*Utazni jó!*” – sóhajt a Pap.) vagy harsogó (vö.: Retek – Masni jelenetei) hősokról. Aztán, ismert dramaturgiai lépésként megjelenik az/egy idegen (Bece) és hoz magával valami feszültséget, egy másik optikát, tükröt, ha úgy tetszik, egy másik világfelfogást, világképet ... drámája, története válogatja. Bece ilyen ars poetica-szerű mondatokat hoz magával, hogy: „*Amire kíváncsi az ember, nézze meg, mielőtt meghal. Szerintem.*” S hozza az ilyen mondatokból egyenesen következő – címre utaló – fő szimbólumot: Portugáliát. Úgy érzem Bece számára Portugália testesít meg mindent, ami jelenlegi életében hiány, beteljesületlenség, idea, vágy. „*Az a lényeg, hogy bármikor gondolhatsz egyet, és ha nem érzed jól magad, belevághatsz valamibe. Érted? Ha mondjuk nem vagy boldog, ahol vagy*” – magyarázza Bece Masninak, valójában pedig magyarázza a drámaolvasó tudatalattijának, felkavarva a jungi kollektív tudattalan összes boldogság- és szabadság-mítoszát. A Cseh Tamás-dalok elvágódás-motívuma, a haszontalan, bírhatatlan jelennel való radikális szakítás-motívuma

keveredik a hessei sorskereséssel és a csehovi ábrándozó cselekvésképtelenséggel. Becében érezhetően sokszor átgondolt és felépített a portugál-kép. Lírai monológokban festi meg - idealizálja (?) - azt a világot, ahová a jelenlegiből menekülni készül. Nyugalom, béketűrés, álmodozás, „saudade”. S akkor mond egy olyan mondatot, amelyik alapján – bennem, számomra – kiterjesztődik a jelkép, s Irgácson mindenki portugállá válik. „*Csak a tenger hangja, a hullámozás, a végtelen víz. Ezt nézik a portugálok. Közben álmodoznak. Valami olyanra gondolnak, ami elérhetetlen. Vágyakoznak valamire, de nem valóságos dologra, csak az érzés önti el őket.*” A Pap utazni szeretne, Retek újra rendőr akar lenni, Masni férjhez menni, Csipesz azt mondja: „*Showman leszek. Majd fölfedeznek.*” stb. Vágyják, várják, várnák valaminek a bekövetkezését. Nem az alkalmat várják, amikor megcselekedhetik, várják, hogy megtörténjen velük. Itt az irgácsi „*világ végi utolsó kocsmában*”.

BECE: Mi az, amit legjobban akart az életben?

KOCSMÁROS: Én ?

BECE: Valami álma csak volt.

KOCSMÁROS: Egy néger nő. Az jó lett volna.

BECE: És mit tett érte?

KOCSMÁROS: Vártam, hogy bejöjjön, de nem jött be. „

Azt hiszem ez a dialógus lehetett volna a negyedik mottó. A portugálok ülnek a semmi partján. Ülnek és szomorúak. Az ő metafizikai szomorúságuk (ill. lefordíthatatlan „saudade” –jük) transzformálódik át a magyar Ugar, Irgács provinciális depressziójává, ahol azért a helyi tó mellett is (szimbólum-párhuzam) történnek a birtoklási ösztönök (Masni – Retek – Bece; Bece és felesége) gerjesztette játszmák, amelyek – szerintem – fordulataikban is, nyelvi megformáltságukban is izgalmas írói megoldásokkal zárulnak. Pl.: Bece, mint igazságosztó gyilkos (gondolom Bitter helyett minden olvasó Becére tippelt volna); a megbomlani látszó Masni monológjai; a Pap Biblia-idézetei és rezignált mondatai megbocsátásról, elkárhozásról, utolsó ítéletről; vagy ahogy Bece feladja: „*Nem bírom. Ára van a távolságnak. Nyomás a mellben. Majd elképzelem. Írni fogok.*” Egy egész nemzedék illúzióvesztése - vagy keserű kijózanodása (?) - van a töredékes mondatokban.

Fradi-várással kezdődik a darab. A nagy Fradi kupameccsre jön a kis Irgács ellen. Kész csoda. Lett volna. De nem lett. Végül is : „*Nem jött az a kurva Fradi.*” Ahogy nem jön a néger nő sem, nem utazik a Pap, nem lesz Csipesz showman, de még taxisofőr sem, és nem megy Bece Portugáliába.

De azért „megvagyunk”, „*dumálunk egyet*”.